

Taide ja filosofia

eli kuratoinnin merkitys kohtaamiselle

Taide ja filosofia? Miksi ei taide ja koiranpennut tai taidejarantalentopallo, unohtamatta tietenkään taidetta ja kiihdytsajoja, sellaisia, joissa autot ajaa tuhatta ja sataapain kuviteltua seinää. Tarkoitukseni on keskittyä kritiikissäni "Taide ja filosofia"-näyttelyn rakentamiseen, yksityiskohtaisemmin näyttelyssä nähdäkseeni vallalla oleviin rakenteellisiin vinoutumiin, ei niinkään esillä oleviin taideteoksiin. En yritä keksiä pyörää uudelleen, enkä myöskään väitä esittäväni mitään erityisen erikoista tai mullistavaa siitä miten ja miksi näyttelyitä voitaisiin ja olisi syytä tehdä. Kyse on ns. ABC-kuvioiden hahmottelusta ja aukipurkamisesta.

Ei takaisin itse otsikkoon. Miksi "Taide ja filosofia" on kuvataidenäyttelyn nimeksi ja teemaksi niin heikko? Perussyy ei liene kenellekään yllätys, sillä otsikko on yksinkertaisesti aivan liian ylimalkainen. Olisi mukavaa, jos voisi todeta sen sisältävän kaiken ja ei-mitään, mutta tarkentamattomana möykkynä "Taide ja filosofia" ei merkitse yhtään mitään. Onkos siis kyseessä filosofisen sateen- tai päivävarjon alta löytyvistä loputtomista variaatioista metafysiikka, semiotiikka, etiikka vai peliteoria? Ja viitataan ko taiteella videoihin, kävelyyn puistossa vai muutokuvamaalaukseen? Näyttelyn teema on itse asiassa niin mahdoton ja huvittava, että se suorastaan vaatii, että joku, kuka tahansa, tulisi ja vetäisi sitä turpiin. Silleen niin ku olan takaa.

Stä voi tietysti ihmetellä, että mitä nyt yhdestä otsikosta, näyttelyn nimestä hermostumaan, että onko sillä nyt lopulta niin kauhean paljon väliä ja merkitystä minkälainen nimi näyttelyllä on. Tämän lullisi olevan itsestään selvää, mutta sanotaan se ääneen joka

tapauksessa: näyttelyn nimellä on merkitystä. Otsikkoon viesti, ja se on nimenomaan viesti ulospäin, yleisölle, katsojalle – ja jos yleisö on tärkeää, ovat myös otsikko, sen sisältö ja viittaussuhteet olennaisia.

Tällä kertaa ongelmat kuitenkin sukeltavat syvemmälle. Ongelma ei suinkaan ole vain otsikko, vaan miten ja millä kriteerein näyttely on koottu. Näyttelyn ovat siis tehneet kuvataiteilijoiden etujärjestöjen valitsevat henkilöt keskenään valikoiden ja päättäen. Eli taiteilijat valitsivat itse taiteilijat, kuvanveistäjät kuvanveistäjät, ja sitä rataa. Mielestäni – tuloksesta riippumatta – asetelma ei ole vain nurinkurinen vaan myös sisäänpäinkääntyneisyydessään vaarallinen. Tällä en missään nimessä tarkoita, että "Taide ja filosofia"-näyttelyn tehneet henkilöt eivät tietäisi mitä he tekevät. Uskon, että he ovat pyrkineet parhaaseen mahdolliseen ratkaisuun. Kritiikin kärki kohdistuu siis rakenteseen, joka vaikuttaa väärältä oli yhteys ja konteksti sitten oikeastaan mikä tahansa. Kentän kuin kentän osapuolten

roolijako, valta ja vastuu tulee olla selkeä. Yhtä tärkeää on kunkin osapuolen edes suhteellinen riippumattomuus, eli siis riippumattomuus ja omaehtoisuus, ei illuusiomainen objektiivisuus tai muka puolueettomuus.

Rippumattomuuden ensirajaisen merkityksen alleviivaamiseksi otetaan viereen taatusti banaali vertaus ja siirrytään kuvataiteesta urheiluun. Rakenne, jossa kuvataiteilijat valitsevat näyttelyihin tulevat kuvataiteilijat on mielestäni vastaava, kuin jos lähdetäisiin rakentamaan jääkiekkojoukkuetta siten, että ei otettaisi valintaan mukaan lainkaan valmentajia, huoltohenkilöitä tai managereita. Pelaajat eri seuroista vain päättäisivät, että kootaan joukkue nyt ihan itse omien erityisjärjestöjen kesken. Maalivahdit valitsisivat joukostaan omat edustajat, puolustajat omat, samoin hyökkääjät. Ihanne maailmassa voisi kuvitella, että näin muodostettu joukkue olisi se Dream Team, josta yksi sun toinen meistä näkee merkkiä unia.

Valitettavasti näin ei ole, sillä vaikka maalivahdit, puolustajat ja hyökkääjät ovat noin yleisesti mukavaa ja joviaalia ryhmää, on kunkin ryhmän sisällä monenlaista negatiivista värinä ja kähinää. Puhtaasti pelillisten kriteerien sijaan valintakriteerit olisivat todennäköisesti hieman toisenlaiset. Esiin tulevat väkisin kysymykset, kuka on saanut jo tarpeeksi peliaikaa, ja kellä

on välttämätön tarve juuri nyt saada näyttää taitonsa, jotta saa uuden sopimuksen ensi kaudeksi tai kuka näytti kieltä kenenkin vaimolle tai sammui kenenkin sohvalle kaadettuaan ensin anopin paluumatkallaan vessasta – ihan tahattomasti tosin. Yhtä kaikki, näin kärsii sekä taso että hämärtyy kokonaiskuva - ja pahasti.

Mutta tämä olisi vasta ensimmäinen ilmiö vauhdikkaalla matkalla väärään suuntaan. Nyt olisi joukkue koossa paperilla, mutta se joukkue pitäisi vielä saada hitsattua kokoon, kuten joukkuepeleissä tavataan hienosti sanoa, eli saada maalivahdit, puolustajat ja hyökkääjät pelaamaan yhteen. Ilman valmentajaa se tuntuu olevan aika vaikea tehtävä, eihän kukaan penkkiurheilun jalon taidon amatööriäkään edes suutuspäissään ehdota, että Suomen maajoukkueella ei pitäisi olla valmentajaa lainkaan, ollaan nykyistä tai menneistä valmentajista sitten mitä mieltä tahansa. Maalivahdit eivät voi päättää maalivahdeista, eivätkä puolustajat puolustajista; kaikkien osapuolten sivustassa, joskus ylä- ja alapuolella tulee olla riippumaton elin, joka hoitaa kokonaisuuden hahmottamisen ja käytännön johtamisen. Valmentaja, joka päättää miten ja milloin hyökätään ja puolustetaan.

Toisin sanoen ilman riippumatonta valmentajaa on edessä sekasorto ja yksityisyrityksellisen juhla, joka johtaa valitettavasti siihen, että oma pää soi ja se soi. Siis silloin tulee taas turpiin ja lujaa. Lisäksi, banaalia ajatusleikkiä jatkettaessa, näyttelyyn verrattuna kyseessä oleva joukkue ei tyytyisi kutsumaan itseään. Pelaajayhdistyksen palloksi, vaan aivan joksikin muuksi, esimerkiksi Taito ja tempo-tiimiksi. Lyhyenä yhteen vetona sanoen: näiden edellä esitettyjen syiden pohjalta mielestäni "Taide ja filosofia"-näyttely on surullinen esimerkki hukatusta mahdollisuudesta. Eivät näyttelyn teema ja nimi eikä näyttelyn

Piirros: "Hannula", Kristian Simolin

taustavoimat saa olla yhtä julmaa massaa, jossa käytetyt kriteerit ovat aivan muuta kuin adekvaatteja.

Kritiikin jälkeen on terveellistä ottaa hetken happea ja miettiä, että mitä sitten? Onko vinkumisen ja räakky-misen ohien kenties tarjota joitakin rakentavia ehdotuksia siitä, miten näyttelyn perusrakenteita pitäisi tai voisi muuttaa. Muutoksista yksi nousee kirrkaasti kellotornin kärkeen. Mielestäni on ensisijaisen tärkeää, että näyttely kuin näyttely tulee kuratoida, ja kuraattorin, yksikössä tai monikossa, tulee olla selkeästi eriy-

tynyt itse taiteilijoista. Kuraattorin aseman tulee olla mahdollisimman omaehtoinen ja riippumaton. Tämä ei tarkoita, että taiteilijat eivät voisi tai saisi kuratoida näyttelyitä, vaan että roolien rajat ja erot on tehtävä selväksi kussakin tilanteessa.

Mitä tämä kuratointi sitten tarkoittaa ja mitä ehtoja sen pitäisi täyttää? En pyri seuraavaksi esittämään kuratoinnin metodia, vaan käyn esimerkinomaisesti läpi viime vuosina taidelehdissä ilmestyneiden kuraattorien haastattelujen kautta peilautuvia olennaisia seikkoja. Kuratointihan

on noussut Suomessakin 90-luvulla vauhdilla esiin ja tullut halutuksi hommaksi, jonka sisällöstä ja keinoista käydään monenlaista mielenkiintoista väantöä ja kokeilua. Mutta kuten Pontus Hulten, ex-Moderna Museet, nykyisin Baseliissa, on todennut (Taide 4/96), kuraattorit eivät ole taiteilijoita tai tähtiä. "Näyttely ei ole ongelmien ratkaisua ja kysymyksiin vastaamista varten. Se on olemassa kävijöiden stimuloimiseksi - se on yhä taiteen päätehtävä".

On mielenkiintoista, että nuoremman polven kuraattoritähtiin yleisesti lasket-

tava ja myös kiistatta kuuluva Hans-Ulrich Obrist, jonka listalta löytyy mm. Rotterdamin Manifesta ja lukematon määrä yllätyksellisiä vetoja, näkee että kuraattori ei saa nousta liian määrävään asemaan, vaan hänen pitää olla katalysaattori, sillanrakentaja ei vain yleisön ja taiteen, vaan eri taidemuotojen ja uusien yleisöjen välillä (Siksi 3/96). Yhtä olennaista on ymmärtää, että kuraattori on aina omissa taustassaan, oletuksissaan, toiveissaan ja tavoitteissaan kiinni. Jon-Ove Steihaug, tämän vuoden Venetsian biennaalin pohjoismaisen osaston kokoaja ja oslolaisen Kunstnernes Husin kuraattori, toteaa: "Kuraattorin tulisi avoimesti ilmaista mistä käsin hän puhuu ja mitkä ovat hänen subjektiiviset intressinsä. Tämä on myös ainoa keino synnyttää todellista keskustelua." (Taide 4/96). Toista kautta kiertäen, ja

taideteoksen ympäristön roolia tarkastellen, tällä kertaa Lars Nittveä, Louisianan museon nykyistä johtajaa, lainaten: "Olemme alkaneet ymmärtää, että näyttelyn tekemisen prosessi -taiteilijoiden valinta, tiettyjen teosten rinnastaminen, tilan valinta ym., eivät ole neutraaleja asioita, vaan aina vaikuttavat siihen, miten havaitsemme, miten ymmärrämme ja luemme teoksen." (Taide 4/96).

Tästä pääsemme vaivatta liukumaan kohti näyttelyiden sisältöä, ja sitä, miten sisältöä olisi mahdollista hahmottaa. Ennen sitä on kuitenkin hyvä tehdä pelisäännöt sel-

väksi, eli sanoa julki teoreettisemmat peruslähtökohdat. Yhtenä hyvin käyttökelpoisena ja avoimuudessaan varsin viehättävänä lähtökohtana pidän hermeneutiikkaa, joka voidaan sitten tietysti ymmärtää niin herttaisen monella tavalla, mutta josta Gianni Vattimolla on harvinaisen selkeä määritelmä. Vattimon mukaan hermeneutiikka "voidaan määritellä kahdella termillä, jotka ovat metafysisen fundamentalismin kyseenalaistaminen ja käsitys maailmasta tulkintojen konfliktina." (Tiede ja edistys 1/97). Postmodernin kielelle käännettynä se tarkoittaa sen yhden täydellisen muodon jahtaamisen hylkäämistä, ja keskittymistä siihen mitä ja miten sanotaan, millä arvoilla tarina kerrotaan. Kyse on myös siirtymisestä tietystä kapeasta ja pysähtyneestä välinekeskeisestä lähestymistavasta siihen, että keskitytään kulloisiinkin erityisiin debatteihin, joita kuvataiteen alalla ja yhteiskunnissa tapahtuu.

Jäsitten näyttelyn sisällön hahmottamiseen, jonka yhteydessä on jälleen kerran helpompi sanoa suoraan mikä mättää ja mikä ei ainakaan toimi. Katsoisin, että olennaisen tärkeää on riskien otto. Näyttelyt eivät saisi pelata varman päälle, vaan niiden pitäisi uskaltaa ottaa riskejä ja tuoda esiin ristiriitoja. Achille Bonito Olivia, 80-luvun muotisuuntauksen transavantgardismin keskushahmo, on kiteyttänyt näyttelyiden sisällön viiteen käsitteeseen. Hänen mukaansa näyttelyiden tulisi pitää sisällään mahdollisimman paljon seuraavasta listasta: väkivalta, hengissä säilyminen, sosiaaliset marginaaliryhmät, eroavaisuudet ja runsaus. Listan sisällöstä, laajuudesta ja puutteista tulee olla monta mieltä, eikä edes italialaista herrasmiestä sovi ottaa liian tosissaan, mutta olennaista on kuitenkin se, että näyttelyiden tulee olla eläviä, potkivia, kirkuvia, tai vain hyvin hiljaisia. Näyttelyssä pitää olla jännitystä, draamaa, hiusten repimistä ja jotakin joka pistää meistä itse kunkin sano-

maan suoraan keskellä katua tai yksin pimeässä vessassa ahaa, ohoo, tai pakottaa pyssähtymään, pohtimaan. On syytä huomata, että tämä ei yksioikoisesti tarkoita suinkaan samaa kuin shokeeraavuus, sillä shokeeraavuus itsetarkoituksena on lähinnä säälittävän tylsää. Se tarkoittaa kuitenkin epävarmuudessa elämistä, riskien ottamista ja tapojen ja käsitteiden sisältöjen venyttämistä ja tönimistä. Eli liikettä, aaltojen vellomista ja laineiden liplattelua. Ihan miten vaan.

Mutta entä jos palataan alkuun ja tarkastellaan kysymystä sisällön yhteydestä näyttelyn nimeen? Vaikuttaa nimittäin siltä, että viimeistään tällöin paljastuu esimerkiksi näyttelyn huolestuttava latteus, sen loputtomuus. Ehkä toistan sanat jälleen turhaan, mutta näyttelyn nimi nimenomaan väittää yhdistävänsä, se on "Taide ja filosofia". Mutta paljas fakta on, että vain hyvin harva näyttelyn töistä kykenee tai edes yrittää yhdistää nämä kaksi termiä. Taiteen ja filosofian yhdistämisessä ei riitä se, että siteeraa X, Y tai Z -nimistä henkilöä, on se henkilö asetettu sitten nimikkeeseen "filosofi" tai "puutarhuri" alle, tai että kertoo töidensä taustoista, jotka ovat tavalla tai toisella filosofisesti latautuneita, silleen niin kun nyt mä vähän pohdin että mitä mä oikeestaan pohdin kun mä pohdin, vai mihin mä nyt oikein jäinkään. Jos taiteen ja filosofian kentät tahdotaan erityisesti yhdistää, niin vaikuttaa ra'asti siltä, että ainoa vaihtoehto ja mahdollisuus tavoitteen saavuttamiseen on se, että taide ja filosofia tukevat ja täydentävät toisiaan. Lopputuloksesta pitää näkyä se, että se on enemmän, että siihen on tullut uusi näkökulma, uusi virnistys tai raapaisu, se, että valmis kokonaisuus on enemmän ja eriävä kuin osiensa summa. Yhdistämisen täytyy ratkaisevasti laajentaa kokemuskenttää, ei supistaa sitä.

Lopuksi hahmotan muutamia käytännön keinoja mi-

ten nähdäkseni nämä edellä läpikäytyt, hyvin luonnosmaiset, ajatukset ja teemat olisi mahdollista toteuttaa. Tarkastelun raamina toimii edelleen kyseessä oleva näyttely "Taide ja filosofia". Jos niin tahdotaan, mielestäni itse nimi on mahdollista säilyttää hyvin laajana kattokäsitteenä, joka kulloinkin tarvitsee hyvin vahvan tarkennuksen. Ja se olisi kulloinkin se tarkennus, joka olisi näyttelyn nimi, ja itse kattokäsite jäisi vain taustalle. Näyttely tarvitsee ehdottomasti riippumattoman ja omaehtoisen kuratoijan, mielellään monikossa, tarkoittaen 2-4 henkilön muodostamaa kuratointiryhmää, jonka kokoonpanon tulisi näyttely näyttelyltä ja vuosi vuodelta ainakin osittain elää ja vaihtua. Itse näyttelyn teemojen kohdalla on tärkeää huomata, että ajassa kiinni oleminen ei tarkoita samaa kuin ties minkäläisten trendien seuraamista. Nämä trendit voivat olla ulkomailta noukittuja, tai ne voivat olla myös kotimaista tekoa, esimerkiksi erittäin viinon mennessään nationalismiin ja vieraspelkoon nojavia. Pelkkä muiden seuraaminen on tylsää, turhauttavaa ja vaivalloisen varmaa ja epä-älyllistä. Omaan aikaansa kiinnittyminen, sen peilaaminen ja samalla myös osaltaan sen muokkaaminen on taas onnistuessaan ennalta määräämättömien ja ennalta ei-hallittavissa olevien riskien hyväksymistä ja dialogien hakua. Se tarkoittaa ennen kaikkea sitä, että ymmärretään se laajempi yhteiskunnallinen konteksti, johon taide aina on liitoksissa; konteksti, josta taiteen merkitys muodostuu ja nousee; konteksti, jonka artikulointia, avaamista ja vaihtoehtoisten näkökulmien esittelyä voitaisiin nähdäkseni pitää kuvataiteen hyvin keskeisenä tavoitteena.

Kaksi tällä hetkellä keskeistä keemaa, jotka varmasti koskettavat aivan ketä tahansa ovat identiteetti ja sukupolvet, unohtamatta tietysti sukupuolta - teemat, jotka ilmevät aivan sama mihin suuntaan nykytaiteen katsauksia

tuijotetaan. Ja tämä ei ole negatiivista, eikä myöskään välttämättä tarkoita ehdontah-toista matkimista. Tärkeää on, että teemoja ei käsitellä siten, että taidetta käytetään välineenä joidenkin seikkojen tai mielipiteiden yksiviivaiseen ja yksipuoliseen esittämiseen. Käytännöllisesti katsoen teemoja harkitessa olennaista on myös miettiä miten ja mitkä teemat sopivat itse näyttelyn kontekstiin. Muistettakoon, että "Taide ja filosofia"-näyttelyn järjestänyt museo on Turussa, ja pysyy myös ensi vuonna Turussa. Tässä mielessä ajatus esimerkiksi Turun ja turkulaisuuden käsittelystä näyttelyssä olisi varsin mielenkiintoinen, edellyttäen, että se tapahtuu monimuotoisuutta korostaen, ja vahva positiivinen ja kannustava virne takarivoon paalutettuna. Ei saa olla liian tosissaan. Jos mailaa puristaa liian tiukasti, niin on aivan varmaa, että kiekko ei kyllä lavassa pysy. Kuten tämänkesäisen Documentan pääkuraattori Catherine David on yleisellä tasolla ilmaissut: "Vain kontekstin luominen mahdollistaa ajan myötä vaikeammaksi tulleen kriteerien perustelun. Kontekstuaalisuus liittyy kuitenkin vastakohtien esittämiseen, konfliktien tunnustamiseen ja välttämättömiin keskusteluihin." (Taide 4/96). Minkä tahansa näyttelyn rakenteiden tervehenkisyys ja elävyys ei kuitenkaan vielä missään nimessä takaa, että näyttely olisi onnistunut, ja onnistunut siinä mielessä, että se herättäisi intohimoja tai mitä tahansa, kunhan saisi jotakin liikkeelle. Ei ole olemassa minkäänlaisia varmoja vastauksia näyttelyn hahmottamiseen, mutta nähdäkseni yllä esitetyt ehdotukset antavat kuitenkin tietyn näkökulman ja peruslähtökohdan mahdolliselle onnistumiselle - siltojen rakentamiselle tai purkamiselle ja arkipäivän banaalien tosiasioiden peilaamiseen, uteliaaseen ihmettelyyn.

(Esitelmä Taide ja filosofia -näyttelyn yhteydessä, *Esine ja Olio-symposium Wäinö Aaltosen museo, 11.5.1997 Turku*).